

Людина з епохи Ренесансу
Іван Петрович Кавалерідзе
(1887 – 1978)

Життя моє ніколи не було легким, але завжди до останнього подиху, я служитиму рідній Україні, своєму багатостраждальному народові. Я вірю, що настане той час, коли про мене скажуть добре слово.

Іван Кавалерідзе

Тернистим шляхом до істини

Сьогодні вагомим є кожне ім'я, яке додавало слави рідній землі, а надто таке, що становить цілий мистецький пласт в її історії.

Іван Петрович Кавалерідзе – видатний український кінорежисер, театральний драматург, скульптор, народний артист України. Він був митцем, який своїм світосприйняттям і творчим сяганням випереджав час, а відтак не вписувався у суворо визначені ідеологічні рамки тогочасного режиму. І. Кавалерідзе відомий як зачинатель національного історичного фільму й українського скульптурного авангарду, втім, через свої сміливі експерименти зазнав критики партійних можновладців. Новаторське відкриття цього майстра не знаходили розуміння, ставали приводом дискусій, відверто замовчувались, ігнорувались.

Нині, звільняючись від ідеологічних нормативів тоталітарного режиму, ми маємо всі підстави стверджувати, що творчий доробок митця, який стояв у витоків нашого національного відродження, набуває нового суспільного значення.

Іван Петрович Кавалерідзе за походженням – грузин. Народився він на хуторі Ладанському (тепер село Новопетрівка Роменського району Сумської області) у селянській сім'ї. Дитинство минуло на мальовничій полтавській землі у селищі Талалаївці. Цей край для нього назавжди залишився найріднішим. Немовлям він засинав під українські колискові, а коли підріс, жадібно всотував казки й перекази про народні повстання, козацькі війни, гайдамаччину, розповіді бувалих людей. Справжнім святом для Івана були рідкі приїзди дядька, Сергія Мазараке, художника за фахом, вихованця Петербурзької академії мистецтв. Той звернув увагу на непересічні здібності юнака до малювання й охоче давав йому уроки.

У 1906 році Кавалерідзе вступив до Київського художнього училища. Викладачі високо оцінили першу курсову роботу початківця – гіпсову скульптуру «Творчість». Вищу художню освіту здобув у Петербурзькій академії мистецтв, закінчивши 1910 року скульптурне відділення. Упродовж року (1910 – 1911) удосконалював майстерність у Парижі.

Повернувшись до Києва, Кавалерідзе завойовує визнання на Всеросійському конкурсі на кращий проект пам'ятника давньоруській княгині Ользі. У 1912 одержує заохочувальну премію за проект пам'ятника Т.Г.Шевченку в Києві.

Багато обдарувань мав Іван Кавалерідзе. Він викладав живопис одразу в кількох художніх школах, керував двома театральними трупамі, був одним із засновників красзнавчого музею в місті Ромни Сумської області. Митець невгамовний, оригінальний, він сіяв знання в самій гушці народній, і робив це щиро, від душі.

Іван Петрович завжди був подвижником, невтомним і сміливим експериментатором. У 1918 році він створив перший в Україні монументальний пам'ятник Т.Г.Шевченку в Ромнах. Видатний український поет в уяві скульптора постав філософом і провидцем, хоча в усьому підкреслювалось, що це людина з народу. Постамент нагадує козацьку могилу. Фігура, встановлена поверх цієї «глиби», здається велетенською і вражаючою. Шевченко подібний до Антея, який черпає сили з рідної землі.

Пам'ятники І.Кавалерідзе стали першим зразком українського авангарду в пластиці. Монументи Артему в Бахмуті (1924) і Слов'яногорську (1927), Шевченку в Полтаві (1925) і Сумах (1926), скульптури на Будинку вугілля в Харкові (1927), проект меморіалу Кобзарю на Тарасовій горі у Каневі (1926), ескізи пам'ятників І.Франку не мають аналогів у вітчизняному мистецтві.

Митець уникав торованих доріг, беззастережно обираючи тернистий шлях реформатора. Перед Іваном Петровичем відкривається і світ кінематографа. Його перший фільм «Злива» (1929) - своєрідні офорти з історії гайдамаччини, де режисер-постановник виступає ще і як сценарист і художник.

Найвищим художнім надбанням майстра став фільм «Коліївщина» (1933) яким режисер доносить головне – призивне устремління мас до свободи. Наступний фільм Кавалерідзе «Прометей» (1935) звинуватили у формалізмі й не випустили на екран, але він завжди залишався улюбленою роботою режисера. Створена під враженням поеми Т.Шевченка «Кавказ», ця кінокартина добре передає поетичну наснагу й водночас гнівну силу безсмертних рядків твору Кобзаря.

Довгий час Іван Петрович не працював у кіно. Повернувся до улюбленого мистецтва лише через 23 роки, створивши два фільми: «Григорій Сковорода» (1958) і «Повія» (за повістю Панаса Мирного; 1961).

Пізніше Івану Кавалерідзе почали нав'язувати теми, що мали призвичаїти його до сірості і ідейності кон'юнктури. Саме це і поставило крапку, а точніше хрест на його кінематографічній діяльності.

Віддушиною для митця у найтяжчі моменти життя стали твори малої пластики. Вже на схилі літ він завершив вражаючі станкові скульптури: «Початок», «Вірність», «Бунт», «Мільйон років», «Отче наш...», «У глибині сибірських руд» та інші, в яких втілював роздуми про силу і нездоланність людського духу.

Іконописно зрілим виглядає монумент Івану Сковороді в Києві (1977) – лебедина пісня Майстра, що замкнула велетенське коло його шукань на порозі вічності.

Іван Кавалерідзе жив виключно мистецтвом і ні на мить не спинявся у пошуку досконалості. Велетенський духу, життєлюб, щиросердний і доброзичливий, він тішився кожному дню, вщент заповнюючи його радістю творчого Евересту, повторюючи при цьому: «Найщасливіший день сьогодні. Чому? Бо він є і я ЖИВУ!» (Щоденник Івана Кавалерідзе; 1977).

Людиною – Ренесансом назвав І.Кавалерідзе відомий український поет і мистецтвознавець О.Доріченко. Тематика творчих задумів митця була неосяжною, але в основі завжди знаходилося те, що виплекала в його душі українська земля. Саме зв'язок з культурою рідного народу перетворив творчість цього талановитого майстра на справді національне явище і визначив його провідне місце у становленні українського скульптурного і кіно мистецького авангарду, який лише тепер ми почали вивчати й цінувати.

Ім'я І.Кавалерідзе сьогодні очищається від мулу ідеологічних нашарувань. У Києві створено музей – майстерню Івана Кавалерідзе (1995), одна з вулиць у місті Львові носить ім'я майстра. На його могилі на Байковому кладовищі у Києві встановлено бронзовий бюст. Офіційно зареєстровано Меморіальний фонд І. Кавалерідзе(1992). Вийшов фільм Л.Борисової «Княжий пам'ятник» («Київнаукфільм»), телефільм «Іван Кавалерідзе» (режисер Р.Сенько) та «Грані таланту» (режисер М.Ліничук, кіностудія «Укркінохроніка»;1988р.)

Життєпис І. Кавалерідзе

1887, 14 квітня – народився на хуторі Ладанський Роменського повіту Полтавської губернії (нині село Новопетрівка Роменського району Сумської області) в селянській сім'ї Килини Луківни Кухаренко та Петра Васильовича Кавалерідзе (Кхварідзе) – сина нащадка грузинського князівського роду Васо Кхварідзе, якого в середині 19 століття привіз московський генерал Ладонський після закінчення Кавказької війни.

1896 – пішов до початкової земської школи. Дядько Сергій Мазаракі, чоловік матеріної сестри, художник, забрав його до Києва.

1907 – 1909 – навчався у Київському художньому училищі.

1909 – 1910 – навчався у Петербурзькій академії мистецтв у І. Гінцбурга.

1910 – 1911 – удосконалював художню майстерність у приватній студії Н. Аронса у Парижі.

1911 – створює пам'ятник княгині Ользі на Михайлівській площі в Києві, який 1919 р. зруйнували більшовики (відновлений 1996-го року).

1915 – мобілізований і направлений для проходження служби у 119-ий запасний батальйон, який дислокувався у В'ятці. Потім був переведений до школи прапорщиків у Петергоф, під Петербургом, а згодом – до Третього зведеного гвардійського запасного батальйону в Царському Селі, що стояв на варті біля покоїв останнього московського імператора Миколи Романова у лютому 1917 року.

1917 – після служби в царській армії повертається в Україну (в Ромни), де згодом, за дорученням секретаря Роменського ревкому З. Й. Свідерського, а наприкінці 1920-их років – заступника голови Всеукраїнського фотокіновідділу, отримав доручення щодо створення місцевого музею та створення бюсту Тарасу Шевченку. Працюючи у відділі народної освіти у Ромнах, він викладав малювання у шести школах, вів міський драмгурток.

1925 – 1930 – був головним режисером Роменського пересувного робітничо-селянського театру.

1928 – початок кінокар'єри на Одеській кінофабриці. Зняв фільми «Злива» (1929), «Коліївщина» (1933) та ін.

1941 – керував відділом культури Київської міської управи.

1978, 3 грудня – помер у Києві, похований на Байковому кладовищі.

Доробок у галузі кіномистецтва

Був режисером Одеської (1928–1933) і Київської (1934–1941, 1957– 1962) кіностудій художніх фільмів, де поставив переважно за власними сценаріями кінокартини:

«Злива» (1928, також художник фільму),

«Перекоп» (1930),

«Штурмові ночі» (1931),

«Коліївщина» (1933),

«Прометей» (1935),

«Наталка Полтавка» (1936),

«Запорожець за Дунаєм» (1937),

«Стожари» (1939),

«Григорій Сковорода» (1959),

«Повія» (1961),

художній керівник трьох випусків «Українські пісні на екрані» (1936), автор сценаріїв: «Марія Іванівна», «Тарас Бульба», «Фарфор», «Київська Русь»; п'єс «Вотанів меч», «Перекоп».

Література. Основні видання творів

- «Мы разносчики новой веры» [Текст]: Воспоминания кинорежиссера о работе над фильмами в 1928 – 1933 // Искусство кино.- 1966.- №12.-С.24-34

- Париж, Париж... [Текст]: Із спогадів митця/ Кавалерідзе І.П. // Вітчизна.- 1978.- №1.- С.121-130.

- П'єси [Текст] / І.П.Кавалерідзе.- К.: Дніпро, 1976.- 239с.

- Ранок країни [Текст] : Спогади / І.П.Кавалерідзе // Вітчизна.- 1977.- №7.-С.112-122.

- Тіні [Текст] : Спогади / І.П.Кавалерідзе // Україна.- 1988.- №39.- С.15-18; №40.- С.17-20.

Про І.П.Кавалерідзе

- Иван Кавалеридзе [Текст] : Сб. ст. и воспоминаний .- К.: Мистецтво, 1988 .- 177с.

- Історія українського радянського кіно [Текст] : У 3 т. / АН УРСР. Ін-т Мистецтвознавство, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського .- К.: Наукова думка, 1986-1987 .- Т.1-2.

- Касьянова С. Кавалерідзе Иван Петрович (1887-1978) [Текст] // Видатні постаті України: бібліог. довід. / С.Касьянова .- К., 2004 .- С.335-339.